

VALLOMÁS SZLOVENSZKÓN

Irta: BANYAI PÁL

Szenvedélyes és mohó ujjakkal tapogatom ezt az országot.

Nagy és komoly hegyek között születtem. Néha amikor fenn álltam valamelyik csucsán és lenéztem a völgybe, mindent megtaláltam, ami szükséges az emberi élethez. Elöttem folyt a Garam, szökén és sulyosan, mint a buja asszony haja egy szerelmi éjszakán, szeliden legelő sző tehének voltak a földek, dús asszonyi mellek a dombok, s az erdők, akár az óriások lobogó rőt üstöke.

Mégis mindennek szegényszaga volt.

A hegyekről legurottam, vad lovas vad vizek sörényébe kapaszkodtam.

Tutaj vitt le Árvából Komáromig. Nagykezű, szófukar tutajosok voltak a társaim. Meztelenül és barnán álltam a tutaj elején, hallgattam a hegyek üzenetét, amit a vizek hoztak felém és néztem a halak hideg szerelmét. És amikor a sekély vízben elakadt a tutaj, társaimmal együtt kigázoltam a partra és velük huztam a kötelelet.

Nyikorgott a kötél. A szegénység dalát énekelte.

Lassan és lustán, mint holmi lomha állat megmozdult a tutaj, fekete könnyeket sirt a víz és mi testvérek huztuk a kötelelet.

Lábra kelt az erdő, elindultak a büszke fák, magukhoz ölelték a vizet és a víz vitte őket a kikötő felé.

Kikötöttünk.

Egy kis kocsmá felett piros lámpás égett.

Letelepedtünk a kocsmá asztalánál. Savanykás bort ittunk és hallgattunk. Egy vén leányzó, rikitő piros bluzában, kissé kacsázva átment előttünk. Leült a másik asztalhoz és megmerevedett festett mosollyal folyvást minket nézett.

Ján, a legfiatalabb tutajos, elpirult és elfordította a fejét.

Az erdők és a vizek tiszta illatát éreztem.

Kiléptem a kocsmából és orromat megütötte a síkság nehéz szaga.

És jártam Csallóköz porlepte utjain. Sárga buzaföldek és rőt kukoricások mellett haladtam el. Mentem, minden állott. Vonat szerettem volna lenni, hogy én álljak s a földek, házak, emberek és barmok robogjanak el dübörögve mellettem.

A somorjai autóbuszban ültem. Velem szemben a szakállas barát olyan volt, mint valami megelevenedett Chartreuse-reklám, mellette részeg gazdag paraszt aludt, néha ráhajtotta fejét a másik oldalán ülő átlátszóan kövér apáca megrökönyödött vállára. Viaszból volt az apáca keze, mint a halotté. Talán halott is volt, csak rózsafüzérje élt. A ravasz gabonás szigorú arccal nézett maga elé. Mellette ült a ruszinszkói szakállas zsidó, aki imasapkákkal házalt. Néha cinkos pillantást vetett a kövér barát felé, mintha azt akarta volna mondani: alapjában véve egy brancshoz tartozunk. A cseh hivatalnok felesége büszkén és gögösen ült a helyén, talán úgy érezte, trónuson ül...

A falusi leányka szolgálatba ment Pozsonyba. Lábai előtt kicsiny virágos batyu. Piros volt az arca. Vajjon hol látom majd viszont? Az „Amerika“ táncpadlóján, egy merészszemű és szerelmes „vizihuszár“ karján, avagy az Atlon pincében!?

Kezemmel megsimogattam azt a furcsa keverődést, ami összegyűlt az autóbusz belsejében. Csallóköz: por, piszok, munka, szenvedély, sze-

génység és egy festő barátom, aki novellákat fest és csak néha jut el gyermeki ártatlanságában a tiszta festői víziókig.

Az epika a sikság hangja? A lira? Nem tudom. Csak azt tudom, jól tudom: a hegyekben démonok laknak. Itt hiába keresném őket.

Megérkeztem Pozsonyba.

Európa, hol vagy?

Megmaradt a nyugtalanság. A kávéház ablakából ujjaim hegyével érzem a világot. Vakok érzékenysége az ujjaim hegyében.

Egy helyben topogunk. A polgár élete leromlott, a munkás a füsttelen kémények gonosz igézetében él és mi nem tudjuk, hogy mihez kezdjünk tudományunkkal. Új utakat és szempontokat keresünk. Halljuk a fű növést, ismerjük az éter szavát, nem színekről beszélünk, hanem fényreztésekről, csak az életünkkel nem tudunk mihez kezdeni.

Három magyar világot látunk. A diszmagyarosat, a komerciálisat, amely a kulturából diadalmas exportcikket kreált Béctől Hollywoodig és a harmadikat, az ujat, ami valamikor a mi fiatal álmunk volt.

Nem! Semmi közünk a diszmagyarokhoz és a ravasz kalmárokhoz. Európát szeretjük a magyar világban is.

Európa. Szlovenszón. Két szó — két világ.

Vannak íróink, de nincs irodalmunk. Vannak tudósaink, de nincs tudományunk. Vannak kritikusaink, de nincs kritikánk. Egyre fájdalmasabban érezzük kulturánk sutaságát.

Egyedül vagyunk és ha néha össze kerülünk valakivel, a tenyerünkre tesszük a szívünket. Az egyedüllét gondolatait mondjuk ki ilyenkor, akár a fegyenc, aki a hosszú fogság csendje után végre megint emberek közé kerül.

Tele van kicsiny életünk szenvedélyes viharvetőkkel.

Csak a pamflett keserű és nemes eszközeivel lehetne kifejezni ezt a groteszk danse macabre-t.

Nem csoda, hogy néha szabódezsői göggel ülünk a kávéházban. Az „Einzelgänger“ típusa végleg bevonult kulturánkba. A védekezés bizonyos formája ez.

A nyugtalanság megmaradt.

Új szempontokat keresünk.

Valamikor olyan egyszerűnek látszott a világ. Fehér-fekete. Jó-rossz. Az egyszerű ellentétek korának látásmódja volt ez. De ma van tertia datur. Nincs egyszerűen fehér-fekete. Nincs egyszerűen jó-rossz.

Valami történt.

A nyugtalanság meghódította életünket, már nem kielégítő a nyugodtság magabiztos hitbuzgalma és szocializmusunk sem az egyszerű matematikai képletek szocializmusa már. Merünk kételkedni. És ez a kételkedő hit alaposabb és magasabbrendűbb, mint multbeli fanatizmusunk gögös felületessége.

Olyanok vagyunk, mint a tudós, aki alázatos megszállottsággal hajol mikroszkópja fölé, hogy megtalálja minden dolgok magját.

De milyen a mi életünk?! Csetlünk-botlunk, tragikusan és esetlenül.

Néha olyan erős undort érzünk, hogy sűrű erdők mély verembe szeretnénk bujni, akár az ordasok.

En is megszöktem a városból.

A Gyömbér alján töltöttem egy tavaszt, egy pajtában, ahol a hegyi juhászok tartották a téli takarmányt. Széna volt az ágyam, takaróm a gerenda, fagörcs a székem és asztalom. Napokig nem láttam embert, csak fekete madarakat és néha egy-egy riadt rókát.

Napközben a tavaszt figyeltem. Amikor feljöttem, még keményen

és feketén tárták szét a fák águkat, de napról-napra engedtek keménységükből, szögletes vonalaik meglágyultak, mintha a tavasz könnyörületességre bírta volna őket. Odahajoltam a törzsekhez és hallgattam, hogyan pezseg bennük az új élet. Nagy köveket hengerítettem el a helyükről, alattuk tetszhalott bogarakra bukkantam: másnap már elevenen nyüzsögtek.

Mindenütt éreztem az új életet.

Minden élt körülöttem. Hangja volt. Suttogott. Énekelt. Szeretkezett. Valahogy azt szerettem volna, hogy birtokában lehessenek a bűvös kőnek, melyet, ha a nyelvem alá tettem volna megérteném a föld, a fűvek, a fák hangját és válaszolni is tudtam volna hasonló nyelven.

Csak a gondolataimnak volt szavuk. De tudom, hogy kiszálltak az agyamból, láthatatlan madarak módjára letelepedtek a fák ágain, szárnyukat megcsapta a tűz felcsapó forrósága, repdestek és széjjelvitték, ami bennem volt.

Tavasza volt bennem és mérhetetlen alázat.

Lefeküdtem, elaludtam. Álomban féltem.

Néha feljött pajtámba egy öreg asszony, élelmet és cigarettát hozott, néha a leánya, egy negyven év körüli csontosarcú asszony jött fel helyette. A férjét gyilkosság miatt tizenöt évre ítelték el. Az apósát ölte meg.

Nem akarta ráíratni a földet, pedig megígérte. Csak naphosszat ült az öreg a padkán, valami különös reszkető nyavalya miatt dolgozni már nem tudott, rengeteget evett és rengeteget pipázott. Nyügös volt. Mindenki belekötött. A legcsekélyebb sérelem miatt napokig duzzogott és azt vetette a házbeliek szemére, hogy halálát kívánják.

Egy éjszaka aztán a férfi megfojtotta.

Egyszerű szavakkal mondta el ezt az asszony.

Valamelyik este megint nálam volt. Éppen, amikor haza akart menni, megeredt a tavaszi eső, a hegyekből elindultak a dus vizek. A faluba keskeny, meredek ösvény vezetett, melyet csúszóssá és járhatatlanná tett a nedvesség. Az asszony ott maradt éjszakára. Tágas volt a pajta, elfértünk benne. Egyideig hallgattam az esőt és a szelet, az asszony hallgatását. Milyen hangos is tud lenni egy ember hallgatása! A ruhája sustorgott. Megcsusszant a lába a földön, kemény kezével hozzáért az arcához. Mindezt élesen hallottam. Aztán még valami neszelt. Nem tudtam mi volt az, de szinte a kezemmel tudtam volna hozzáérni. Mintha patkányok futkároztak volna fel és alá fürge, nesztelen lábakkal. Talán az asszony nyugtalan gondolatai neszeltek így.

Elaludtam. Álomból idegen test közelsége zavart fel. Az asszony hajolt fölém, arca különösen sárgán, mint holmi homályos mécszláng világitott a sötétben.

És azon az éjszakán elmondta, hogyan segítette férjének apját megölni.

— A lámpát tartottam, hogy jobban lászon. Olyan vékony nyaka volt, mint a csirkének. A fejét hátra feszítette és olyan furcsán rugdalódzott, hogy nevetnem kellett. Egyszerre csak recsegést hallottam, eltört a nyaka csigolyája: vége volt. Aztán felakasztottuk, hogy azt higgyék öngyilkos lett. Ide-oda himbálódzott a kötél. Ide-oda...

Szerettem volna látni az asszony arcát.

— Nem fél attól, hogy feljelentem? — kérdeztem halkán.

Az asszony a földbe ütötte a homlokát. Sokszor és súlyosan.

— Jelentsen fel! Minden éjszaka hallom a recsegést és látom, hogyan jár ide-oda a kötél. Ide-oda. Nem alszunk anyámmal, csak hall-

gatódzunk, hogy nem jön-e valaki értünk. Jelentsen fel, legalább nyugtunk lesz!

— Az anyja is tudott róla?

— Segített az akasztásnál.

— És a férje semmit sem árult el?

— Hallgatott és mi is hallgattunk.

— De miért?

— Mindjárt utána ránkparancsolt, hogy még a papnak se gyónjuk meg bűnünket. A feszület előtt kellett megesküdnünk örök üdvösségünkre.

Hallgattam.

Láttam a gyilkos férfit a cella fehérségében. Láttam a két asszonyt, amint figyelnek az éjszakába és minden neszből a csendőrök szigorú lépteit hallják ki. Talán ünneplő ruhába várják a csendőröket. És a szürke hajnalba szürke az arcuk, akár a halálraitéteké.

Éreztem, hogy az asszony vár valamire. De mit mondjak neki? Beszéljek bűnről és bűnhődésről?

Hallgattam. Az asszony lábujjhegyen visszament fekhelyéhez. Talán azt hitte, hogy álmodott. Vagy azt hitte, hogy én álmodtam. Nem akarta elkergetni az álmodat nehéz özvegyi lépteivel.

Mily kegyetlen volt a férfi, hogy megeskette az asszonyokat hallgatásukra!

A hegyekben démonok laknak.

Reggel összeszedtem holmimat. Kiléptem a pajta elé. A tavasz már átformálta a természetet, csak fenn a hegyek csucján volt még nagyur a tél.

Az asszony is készülődött.

Előre mentem. Amikor visszapillantottam, még ott állt a pajta előtt feketén és szögletesen.

— Nem jelentem fel! — kiáltottam feléje.

Könnyű léptekkel haladtam lefelé.

Erős és nyugodt voltam, de a városi élet újból nyugtalansággal töltött el.

Néha nem dolgoztam.

Miért? Kinek?

A nagy válságok korát éljük. A valóság megtépázta az öröknek hitt igazságokat. A vágyak és valóság konfliktusa kerget minket a szizofreniába. És még az a kétes értékű elégtételünk sincs meg, mint a múlt század bohémjeinek, akik lobogó hajjal, bársonykabátban ingerelhettek a polgárokat. A szegénységüket sem leplezték el és a luesz náluk a különös tehetség jele volt.

Nem is fontos, hogy tehetségesek legyünk. Titokban talán irigyeljük Földes Jolánt.

Ismerek egy szlovenszói író, aki rendszeren és kereskedői gondossággal köti be a leveleket, amiket drámája visszautasításával kapcsolatban a nagy kiadóktól és színházaktól kapott. Mindenkinek mutatja ezeket.

A negativumokon keresztül is imádja a siker atmoszféráját.

Provincia.

Távol vagyunk az igazi szellemi élettől.

Mit tegyünk? Menjünk el Alaszkába aranyat keresni? Vagy fussunk Nyugatra és járjunk bódult szerelmesként Európa árnyékában?

Szenvedélyes és érzékeny ujjakkal tapogatom ezt az országot.